

POSUDEK V DOPRAVNĚ PSYCHOLOGICKÉ PRAXI

Karel Havlík

Základním úkolem dopravně psychologického vyšetření řidičů je přispět k prevenci bezpečnosti silničního provozu, V tomto smyslu by měl být koncipován i posudek, který má informovat lékaře, vedení firmy i úřad o dopravně psychické způsobilosti řidiče, Dopravně psychologické hodnocení řidiče nebo žadatele o profesní řidičský průkaz či žadatele o vrácení řidičského oprávnění, vychází z výsledků komplexního vyšetření, rozboru dokumentace – EKŘ- anamnestických dat, rozhovoru a pozorování.

Pohled do historie

V první polovině šedesátých let minulého století zavedli poprvé u nás armádní psychologové do praxe dopravní psychologii. Aplikovaná metodika čerpala podklady z klinické a pracovní psychologie a orientovala se především na posuzování úrovně schopnosti včetně inteligence vojenských řidičů automobilů, tanků, obrněných vozidel, tahačů aj. Záhy se ukázal pozitivní přínos. Nehodovost v armádě klesla zhruba o třetinu. Samotné vyšetření prováděné ve vojenských nemocnicích trvalo osm i více hodin. Výsledek zpravidla psychologové uvedli v celostránkovém posudku kopírujícím formu i obsah posudku klinického. Vedle anamnestických dat popisovala zpráva řidičskou historii a shrnovala výsledky série testů. Dopravně psychická způsobilost se dělila podle dosaženého předem daného stupně Q, s doporučením řidiče na druh dopravy v souladu s jejími psychickými nároky - zjednodušeně řečeno - nenáročnou, středně náročnou a vysoce náročnou přepravu, kterou by měl vojenský řidič zvládnout, aniž by selhal.

Koncem šedesátých let se postupně rozvíjela dopravní psychologie, ve shodě s nařízením strany a vlády, ve státních dopravních podnicích krajské působnosti - ČSAD, které zahrnovaly nákladní a autobusovou dopravu. Podniková dopravně psychologická pracoviště metodicky dirigoval odbor dopravní psychologie Ústavu silniční a městské dopravy, který měl psychologické a sociologické oddělení, se sídlem v Praze na Jánském vršku. Také se, jako v armádě, používala jednotná metodika, ale užší a obohacená o efektivní dotazníky doc. Mikšíka i o dotazníky ze západního Německa - KFP – 30. Psychologům se doporučovalo psát stručnější posudky bez anamnestických dat a rozboru jednotlivých technik. Stačil popis dopravního charakteru s příslušným stupněm dopravně psychické způsobilosti. Psychologické středisko ČSAD n.p.Plzeň například používalo od roku 1975 následující:

Stupně dopravně psychické způsobilosti k řízení je:

1 = **Nadprůměrný** – mezi psychickou kapacitou řidiče a požadavky profese existuje relativně úplný soulad. Předpokládána pracovní úspěšnost je u vysoce exponovaných doprav i v zátěžových podmínkách a situacích.

2 = **Lehce nadprůměrný** – psychická kapacita je přiměřená požadavkům profese. Ve zkouškovém profilu převažují nadprůměrné výsledky. Předpokládá se úspěšnost u všech náročných doprav i v zátěžových podmínkách a situacích.

3 = **Průměrný** – psychická kapacita zůstává s určitými výhradami přiměřená požadavkům profese. Předpokládána úspěšnost je u běžných druhů doprav. Nevylučují se problémy ve výjimečně zátěžových podmínkách a situacích. Kompenzace je převážně zaručena.

4 = **Podprůměrný** – psychická kapacita není přiměřená požadavkům profese. Očekáváme problémové dopravní chování, podstatně sníženou pracovní úspěšnost, ale určitá kompenzace je ještě možná. I v nepřilíš intenzivní psychické zátěži se nevylučuje selhání!

5 = **Nežádoucí** – psychická kapacita je ve výrazném rozporu s nároky profese. Řidič není takřka schopen nedostatky kompenzovat. Předpokládají se opakovaná selhání i v nenáročných dopravních podmínkách a situacích.

S nástupem budování kapitalismu v Čechách nastal v prvních třech letech po změně režimu mimořádný zájem úřadů o dopravně psychickou způsobilost u profesionálních řidičů. V pětadevadesátém roce však některé bývalé státní podniky rušily psychologická pracoviště a o vyšetření projevovaly zájem například Hasičský záchranný sbor, Rychlá záchranná služba a výjimečně některé soukromé mezinárodní dopravní firmy. Vedení firem a zmíněných složek se spokojilo s kratšími posudky a s hodnocením stupně způsobilosti.

V druhé polovině roku 2005 došlo k renesanci dopravní psychologie v souladu s vydaným zákonem o dopravně psychologickém vyšetřování profesionálních řidičů. Pár let mohl tuto odbornou specializaci vykonávat nejenom dopravní psycholog, ale i klinický psycholog a další psychologové z oblastí, které neměly s dopravou, ba ani s psychologií práce a organizace, pranic společného například psychologové dětští, foremní aj. Samozřejmě, že neznali dopravně psychologickou metodiku a obvykle nedokázali sestavit posudek. A tak závěrečné zprávy zahrntily úryvky ze zákona, který vyšetření ukládal a mezi řádky se objevilo konstatování – **schopen – neschopen** nebo **způsobilý** či **nezpůsobilý**. Posléze se hodnocení rozšířilo o **způsobilý s omezením**.

Osvícení dopravní psychologové doporučovali vrátit se k písemnému vyjádření obsahující posouzení schopností a vlastností pro daný druh přepravy včetně stupně způsobilosti. **Jednotná úprava** však neexistovala. Až v roce 2016 se navrhuje jakýsi jednotný úřední doklad nazývaný **posudek** s řadou byrokratických dat s jedno slovním vyjádřením způsobilosti. Opět asi autor dokladu **opomněl účel** dopravně psychologického posudku.

Ukázky vybraných posudků

V posledních deseti letech se nám podařilo shromáždit množství rozmanitých posudků o dopravně psychické způsobilosti řidičů od psychologů a psycholožek z celé ČR. Posudky měly zaručit řidičům – adeptům o pozici řidiče autobusu, snadné přijetí u ČSAD Plzeň. Ukázky některých vybraných posudků stojí za pozornost.

- V tiskopisu nazvaném **Osvědčení o absolvování dopravně psychologického vyšetření** se kromě zákonného ustanovení sděluje, že klient absolvoval vyšetření s celkovým závěrem: „**Splňuje** požadovaná psychologická kritéria pro řízení všech motorových vozidel.“ Osvědčení končí dovětkem, že všechny získané informace a osobní údaje klienta jsou v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů uloženy v bezpečnostní schránce psychologického pracoviště.
- Jednostránkový tiskopis **Závěry psychologického vyšetření** vystavený Výhradně pro potřeby zadavatele – důvěrné - je členěn na klinická anamnestická data například prospěch na ZŠ, kvalifikace, manželství, pracovní kariéra, kouření, zájmy atd., na popis schopností včetně vyjadřovacích, paměti, pozornosti a na osobnost líčenou jako extro či introvertovanou s lehce zvýšenou vztahovačností, nedůvěřivostí, přiměřenou emocionalitou, dobrou stresovou tolerancí, s průměrným rizikem nehodovosti atd. Závěr zní: **psychické požadavky odpovídají požadavkům dle zákona č. 277/ 2004.**
- Posudek pojmenovaný **Psychologický kredit o schopnostech pro řízení motorových vozidel** obsahuje tabulku členěnou podle tzv. psychické normy od 10 do 100 a na patnáct položek, například: *výslednost profesních ukazatelů, výslednost psychických předpokladů pro řízení, rizikové jednání a chování, umění přizpůsobit se okolnostem, schopnost překonávat zátěž, koncentrace pozornosti, paměť vizuální a logická, psychomotorika, nabuzení k agresivnímu jednání apod.* Závěr oznamoval: „**Diagnostikovaný splňuje z psychologického hlediska podmínky kladené na výkon náročné činnosti řidiče.**“

- Posudek pod názvem **Psychologické poradenství a diagnostika** je podrobným sdělením o důvodu vyšetření, anamnestických datech a o průběhu psychologického vyšetření, které je uvedeno větou: „Psychologické vyšetření je zaměřeno na intelektové schopnosti, osobnostní strukturu jmenovaného, reaktivitu při zátěži a na psychopatologii.“ Dále je popis výkonů vyšetřované osoby a závěr: „**Na základě psychologického vyšetření konstatuji, že výše jmenovaný splňuje požadavky a je aktuálně z psychologického hlediska způsobilý k výkonu řízení motorového vozidla sk. D.**“
- Tiskopis uvedený informacemi o psycholožce s adresou pracoviště, telefonem atd. nese název **Zpráva z dopravně – psychologického vyšetření** klienta s datem narození a bydlištěm. Následuje věta, že „vyšetření proběhlo podle zákona... **Závěr:** „Na základě výsledků psychologického vyšetření a posouzení psychického stavu klienta vzhledem k nárokům kladeným na danou pozici, lze konstatovat, že klient je v současné době způsobilý pro sk.C.“
- Tiskopis pojmenovaný **Závěrečná zpráva dopravně psychologického vyšetření dle zákona č. 361 / 2000 Sb.** obsahuje údaj o použité metodice a o testové baterii. Závěr zní: „Na základě výsledků psychodiagnostických metod a explorativně získaných dat lze učinit závěr, že jmenovaný je v současné době z dopravněpsychologického hlediska pro řízení motorových vozidel výše uvedených skupin **psychicky způsobilý.**“
- Dvoustránkový hustě psaný tiskopis přemnožený paragrafy a doplněný širokým názvem ordinace klinické a dopravní psychologie, informuje, že osoba je **psychicky způsobilá** s tím, že platnost nálezu dle novely zákona,... pokud nedojde k zavinění vážné dopravní nehody, získání plného počtu trestných bodů, jízdě pod vlivem... K dalšímu psychologickému vyšetření se řidič dostaví... + poučení.
- Dvoustránkový **Psychologický nálezn** obsahuje, kromě podrobného výčtu anamnestických údajů například selfkoncept: *společenský, veselý, klidný, vytrvalý*... další subjektivní a objektivní data. Pod termínem **Resumé** se píše o intelektovém potenciálu, zkouškách kognitivních schopností, osobnost bez signifikantních psychopatologických abnormit aj. **Závěr:** „Z dopravně psychologického a klinicky psychologického hlediska je řidič způsobilý k výkonu řidiče nákladu i autobusu.“
- Tiskopis nazvaný **Potvrzení o absolvovaném dopravně – psychologické vyšetření** obsahuje jméno, příjmení a narození klienta s dodatkem, že vyhověl při vstupním vyšetření dle zákona... **pro mezinárodní osobní a nákladní autodopravu.**

Posudky mají společného jmenovatele – pramálo vypovídají nebo vůbec nevypovídají o dopravně psychických charakteristikách řidiče. Namísto náčrtu osobnostních vlastností a schopností řidiče pro určitý druh dopravy, jsou citovány zákony a paragrafy, které nezajímají řidiče, lékaře a vedení firem. Obsah posudku nahrazují formality a prezentace pracoviště.

Posudky jsme získali od řidičů – adeptů na pozici řidiče linkové regionální a dálkové vnitrostátní dopravy ČSAD. Žádný řidič nebyl u psychologů vyšetřován metodikami upravenými pro mezinárodní kamionovou dopravu anebo pro hromadnou osobní dopravu. Aplikovala se náhodně sestavená metodika, která nevypovídala o podstatných schopnostech a vlastnostech řidiče v kontextu s nároky profese.

Za zmínku stojí závěr posudku, že řidič je vhodný pro **mezinárodní osobní a nákladní autodopravu**. Po roce od vydání tohoto posudku psycholožkou, oplývala evidenční karta tohoto řidiče přestupky a desíti trestnými body. Výsledek našeho vyšetření odhalil člověka stresově málo odolného, egocentrického, arogantního, agresivního, přehnaně sebejistého, impulsivního, který nerespektoval autoritu. Řidič sotva vládl kapacitou pro nenáročnou komunální přepravu. Na linkový autobus ČSAD nemohl být doporučen, natož na **mezinárodní autobusovou dopravu.**

Úloha dopravně psychologického posudku

Dopravně psychologický posudek představuje **zprávu o dopravně psychické způsobilosti řidiče** k řízení určitého druhu dopravního prostředku pro určitý druh přepravy.

Zpráva o výsledku vyšetření má důvěrný charakter a patří pouze řidiči, který ji předává lékaři případně zaměstnavateli.

1. Zpráva obsahuje dle zákona 133 / 2011 Sb. o provozu na pozemních komunikacích, údaje:
 - jméno a příjmení řidiče, datum narození, ŘO - sk., firma (bydliště), evidenční číslo, datum vyšetření, datum kontroly
 - jméno a příjmení akreditovaného dopravního psychologa, adresa střediska, kontakty, s uvedením použité psychodiagnostické metodiky (existují mírné metodické odlišnosti podle druhu přepravy – MKD, AO, MAD, ADR) a s dovětkem typu přepravy a o platnosti výsledku, případně o přezkumu.
2. Účelem posudku je informovat řidiče, lékaře, vedoucího firmy o úrovni dopravně psychické způsobilosti řidiče. Posudek by měl prohloubit sebezpoznání řidiče a seznámit **lékaře i zaměstnavatele se základními dopravně psychologickými charakteristikami řidiče pro konkrétní druh přepravy.**
3. **Posudek má být také poradenstvím** a má zaměstnavateli přispět k rozhodnutí o zařazení řidiče na příslušný druh dopravy – nákladní – autobusová a nenáročná (technologická, komunální, údržba silnic), náročná (vnitrostátní regionální, MHD, dálková), vysoce náročná (ADR, MKD, MAD aj.).
4. V posudku by měl být stručně popsán **dopravní charakter řidiče** (klíčové vlastnosti, silné i slabé stránky a schopnosti osobnosti) a předpokládané dopravní chování (u řidičů MHD a AO by měl být popis o možném chování k cestujícím) s případným doporučením pro vybraný typ nákladní přepravy či osobní hromadné dopravy.
5. **Obsah i forma posudku by měla být odlišná pro řidiče bezproblémové** (profesionální i amatérské) **a problémové – žadatele o vrácení ŘO.**
6. Adresáty posudku jsou řidič, praktický a závodní lékař, neurolog, zaměstnavatel, odbor dopravy, úřad práce aj.
7. Obsah posudku má být rozdílný v závislosti na příjemci. **Zcela odlišný a podrobný musí být posudek na řidiče, o který požádal lékař** – na seniora (80-90 let), řidiče po IM, řidiče po vážné operaci, mozkové příhodě atd.
8. Na rozdíl od **Zprávy pro lékaře** by měl být závěr **Zprávy pro odbor dopravy** formulován jednoznačně: **způsobilý pro dopravu... způsobilý s omezením...+ doporučení, nezpůsobilý pro určitý druh dopravy nebo sk. A,B,T, C, C+E, D** atd.
9. Zevrubnější by měl být posudek na problémové řidiče – žadatele o vrácení ŘO. **Zpráva o žadateli na vrácení ŘO určená pouze lékaři je podrobná a má obsahovat anamnestická data, výpis z EKŘ, popis dopravního charakteru, předpokládané dopravní chování, příčinu selhání, stručný závěr s případným upozorněním na možnou recidivu s doporučením například na psychorehabilitaci.**
10. Podklady pro vypracování posudku tvoří poznatky z anamnézy, explorační, pozorování, psychodiagnostických výsledků výkonových a osobnostních technik, kvalifikace, praxe, z odborných znalostí i zkušenosti z různých doprav, čerstvý výpis EKŘ + bodů a z dokumentace zdravotní i tělesné způsobilost řidiče.

Příklady dopravně psychologických posudků

Dopravně psychologický posudek je strohým vyjádřením o:

1. dopravním charakteru řidiče pro určený druh dopravy
2. klíčových rysech a sklonech potřebných k výkonu činnosti včetně profesní motivace
3. řidičských schopnostech - koncentrace pozornosti, reagování, výkonnosti aj.
4. stupni stresové odolnosti
5. sklonu k selhání v souvislosti s dopravními podmínkami a situacemi
6. možnostech kompenzace nedostatků
7. poradenství, například tréninku vybraných schopností, psychorehabilitaci, apod.

Posudek by měl být srozumitelný a uzavřený predikcí dopravního chování řidiče s tím, že psychický stav řidiče může doznat určitých změn s pokračující praxí, pozitivní motivací k profesi, s věkem i v závislosti na měnícím se dopravním systému.

Závěr formulovaný slovy: **způsobilý, způsobilý s omezením a nezpůsobilý**, je vhodný pro úřady, nikoliv pro lékaře a řidiče, kterému by měl také sloužit k sebepoznání a poradenství. Strohý výrok sice usnadňuje psychologovi práci, ale znesnadňuje mu obhajobu v případném soudním procesu, neboť nikdo není jen „černý nebo bílý.“ Poznámka o řidičových silných a slabých stránkách osobnosti a míře stresové i frustrační odolnosti, nic nestojí.

Pro řidiče vypadá málo srozumitelně **posudek** ve formě celostránkového výčtu schopností a vlastností upravený počítačem do grafu, který psycholog nadepsal „*Psychologický kredit o schopnostech pro řízení motorových vozidel.*“ Z grafu se řidič například dočetl, že „umění přizpůsobit se okolnostem“ dostalo číslo 50, dominance v jednání a chování 40, zodpovědnost vůči sobě a druhým 60 atd. Redukovat lidské schopnosti a vlastnosti na čísla bez vysvětlení jejich významu, bývá u řidičů podnětem k posměchu a zneuznání dopravní psychologie.

Posudek nemá být výčtem výsledků testů a sbírkou cizích výrazů – například: *“Osobnost bez signifikantních psychopatologických abnormit, vnitřně dynamogenní se zálibou v dynamických formách působení na smysly... Zkoušky kognitivních schopností, vizuálních, akustických, sensomotorických a vizuomotorických reakcí proběhly úspěšně...”*

V psychologickém středisku ČSAD autobusy a.s. Plzeň se v posledním desetiletí osvědčily následující vzory dopravně psychologických posudků:

Zpráva pro lékaře

VÝSLEDEK DOPRAVNĚ PSYCHOLOGICKÉHO VYŠETŘENÍ

Psychologické středisko ČSAD založeno 1975

Metodika: **PROFI – DP – A 06**

DŮVĚRNÉ!

Ev.č.

Řidič:

nar.:

Sk:

Firma:

je dopravně psychicky :

způsobilý

Dopravně psychická způsobilost k řízení je t.č. hodnocena stupněm:

Vyšetřil :.....

Dne:

Kontrola:

Platnost výsledku omezuje datum kontroly, bodové hodnocení (5 b), zaviněná dopravní nehoda a změna duševního a tělesného zdraví! Posudek je i poradenstvím! Dopravní psycholog neodpovídá za selhání řidiče, pokud se nerespektovala daná doporučení anebo se řidič nedostavil na kontrolu. Právní odpovědnost nese řidič, zaměstnavatel i lékař! adresa – www.sumavanet.cz/cpp - mobil.

Formální dovětek na konci Zprávy může být také formulován:

Jméno a příjmení psychologa,..... č.j. udělení akreditace,.... Ič.....název pracoviště..... + adresa, telefon... web... e-mail.... Platnost výsledku omezuje datum kontroly, bodové hodnocení (7 b), zaviněná dopravní nehoda a změna duševního a tělesného zdraví! Posudek je i poradenstvím! Dopravní psycholog neodpovídá za selhání řidiče, pokud se nerespektovala daná doporučení anebo se řidič nedostavil na kontrolu. Právní odpovědnost nese řidič, zaměstnavatel i lékař !

Proti závěru posudku o dopravně psychické způsobilosti lze podle § 87c, odst.2, zákona č. 361/2000 Sb, podat návrh na přezkoumání do 10 pracovních dnů ode dne jeho vydání u Ministerstva dopravy ČR.

Forma posudku pro řidiče problémové, který je celostránkový a určený pouze lékaři:

Zpráva pro lékaře
VÝSLEDEK DOPRAVNĚ PSYCHOLOGICKÉHO VYŠETŘENÍ

Řidič: **nar.:** **Sk:** **Důvěrné!** **Adresa:** **Ev.č.**

Důvod vyšetření: žádost o vrácení řidičského oprávnění **Metodika:** VB-11

Z životní a řidičské historie:

Dopravní charakter a předpokládané dopravní chování:

Příčiny dopravního selhání:

Závěr:

Doporučení:

Vyšetřil :.....

Dne:

Kontrola:

Jméno a příjmení psychologa,..... č.j. udělení akreditace,.... název pracoviště..... + adresa, telefon... web... e-mail.... Platnost výsledku omezuje datum kontroly, bodové hodnocení (7 b), zaviněná dopravní nehoda a změna duševního a tělesného zdraví! Posudek je i poradenstvím! Dopravní psycholog neodpovídá za selhání řidiče, pokud nerespektoval daná doporučení anebo se řidič nedostavil na kontrolu.

Proti závěru posudku o dopravně psychické způsobilosti lze podle § 87c, odst.2, zákona č. 361/2000 Sb, podat návrh na přezkoumání do 10 pracovních dnů ode dne jeho vydání u Ministerstva dopravy ČR.

Příklad posudku:

ZPRÁVA PRO LÉKAŘE

Ev.č. 20500

Řidič: M.V.

nar.: 21.5.53

Sk: D

Firma: čsad

je dopravně psychicky - způsobilý

Dopravně psychická způsobilost k řízení je t.č. hodnocena stupněm: 3

Dopravnímu charakteru řidiče vévodí osobnost s extrovertní inklinací s náznaky egocentrismu, přízpusobivá, emotivnější, sebevědomější s akcentovanou seberegulací. Přítomny jsou pravděpodobně rysy a sklony k sensitivitě, odpovědnosti, svědomitosti, sociabilitě, konformitě, k spolupráci s pozitivní motivací k profesi, Psychosomaticky citlivější. Stresová a frustrační odolnost mírně pokleslá. Ve stresu vzrůst tenzí i TK, s pohotovostí k úzkostným reakcím, které řidič převážně tlumí. Schopnosti pro řízení včetně koncentrace pozornosti, reagování, psychické výkonnosti, psychomotoriky, periferního vnímání a řidičské inteligence, zahrnující logické myšlení, předvídavost, obezřetnost i řidičské zkušenosti, jsou průměrné. Dopravní chování by mělo být ukázněné, vyvážené, předvídavé a velmi ostražitě. Chování k cestujícím klidné, vřídlné a empatické. Doporučuji snížit nadváhu. Nutná kontrola TK!
Dopravně psychická způsobilost odpovídá t.č. stávající řidičské pozici řidiče linkového autobusu na kratší tratě.